

PRIZNANJE PARTIZANSKEGA KURIRJA, najvišje nagrade Festivala Kurirček za izjemne dosežke v umetniškem ustvarjanju za otroke in mladino so prejeli:

ob 26. festivalu:

JOŽA HORVAT, pisatelj

DUŠAN PETRIČIČ, slikar in grafik

ob 27. festivalu:

IVO ZORMAN, pisatelj

DRAGAN LUKIČ, pesnik

MLADEN VEŽA, akademski slikar

Zaradi izredno dobrega sprejema Horvatovega dela Waitapu pri slovenskih bralcih (po knjigi je slovenski mladinski televizijski program posnel tudi zelo uspešno nadaljevanko) objavljamo utemeljitev za nagrado Festivala Kurirček:

O JOŽI HORVATU

ALI PILOTI SANJ V PROSTRANSTVU ŽIVLJENJA

Joža Horvat je priznan hrvaški avtor—pripovednik, dramatik, filmski scenarist, potopisec in predvsem mladinski pisatelj.

Manj poučeni menijo, da se Horvat ukvarja z mladinsko književnostjo šele nekaj let — napisal je romana *Operacija "Stonoga"* in *Waitapu* — pa bi vas spomnil, da je bil Horvat v tej literaturi zastopan že med vojnami s svojim prvencem, z mladinskim romanom *Sedmi b*. Izšel je v Zagrebu 1939 s podnaslovom *Iz dnevnika nekega srednješolca*. Navadno so ta krajši Horvatov roman, napisan v obliki dnevnika, uvrščali v koncept medvojnega socialno-revolucionarne proze, toda sodobne raziskave upoštevajo nova stremljenja glede geneze moderne proze: Flaker je znova osvetlil zlasti to Horvatovo delo. Ugotovil je, da je bila v tem mladinskem romanu — če že ne povsem uresničena pa vsaj nakazana svojevrstna paradigma tipa sodobne (mladinske) proze, ki je znana z vzdevkom "proza u trapericama". Seveda, Horvat med nastajanjem romana ni pisal tako — zaradi stilistične inovacije in afirmacije tega literarnega postopka, temveč so se mu le-te spontane vsilile kot naravna in funkcionalna

izpoved pri upodabljanju psihološkega in idejnega portreta mlade generacije, ki se v romanu razodeva tudi s svojo literarno govorico. Joža Horvat je napisal to delo — kakor tudi vsa ostala — ne oziraje se niti na to, katerim bralcem so namenjena niti na odnos do te ali one literarne smeri, stila ali gibanja, temveč zaradi njegove vsebine in ideje. V omenjenem primeru obravnava upor generacije, zelo ogorčene mladine, ki se nikakor ni mogla sprijazniti z obstoječo moralo, z družbo, s šolskim sistemom, z materialnimi in etičnimi vrednotami tistega okolja in časa. Če sem navedel nestrinjanje, odpor in kritičnost — te konstante upora kot temelj njegovega literarnega postopka, naj takoj omenim, da jim je Horvat ostal dosledno zvest tudi v svojih najnovejših romanih za odrasle in mladino: prikaz upora je izredno pomemben, celo bolj kot visoka individualna literarna vrednost.

Za kaj pravzaprav gre in kaj je smisel navedenih parametrov?

Najprej: Joža Horvat je s svojimi romani za otroke in mladino z idejno močjo — ki je movens akcije — pa s poglobljenim etičnim in filozofskim razglabljanjem o življenju — dal tako igri, pustolovščini,

domišljiji kot glavnim značilnostim določene razvojne stopnje — s tem ustrezni mladinski literaturi — veliko globlji smisel in višji cilj. Čeprav je Horvat to književnost tematsko vezal z duhovnim in fizičnim prostranstvom, kot so morja, oceani pa daljni, neznani kraji, ji je vrnil poglobljenost, namreč tisto vertikalo, ki je izginila iz naše sodobne literature v prid nesmiselni igri, razvedrilu, humorju in pustolovščini. Horvat se pogloblja v tematiko, v njej išče vrednote, saj je prepričan, da je tudi književnost za mlade svojevrsten in še kako resnoben način ponikanja v življenje, ne pa samo njegova površinska deskripcija, temveč je iskanje njegove temeljne biti in vrednosti, naporno odkrivanje človekovega obstoja in delovanja.

Horvat je s tem stališčem, ki ga velja pohvaliti, osvetlil pojmovanje precej številnih besednih ustvarjalcev, ki uspešno pišejo za "velike" in "male", da literatura za otroke nikakor ni samotni otok, determiniran izključno s svojo izolirano poetiko, temveč je ta književnost sestavni in enakopravni del celovite literature. Joža Horvat, ki je v svojem življenju in delu zabrisal številne meje, odstranil razne ograje in pregraje, je znova tudi na tem področju zavrnil omejitve in razhajanja, zatrjujoč, da v književnosti za odrasle in v tisti za otroke — obstaja ena sama poetika, njen temelj pa je samonikla ustvarjalnost. Javna izjava o takšni poetiki je hkrati zabrisala tudi meje glede sprejemanja literarnih besedil pri mladih in starejših bralcih. Avtor je svojim mladim bralcem ponudil zrelost in modrost odraslih v obliki izkušnje, ki je temelj življenjskih spoznanj, odraslim pa svežino mladostnega zanosa in podvigov, drznost akcije, ki je ne preplaši noben izziv življenja. Horvat je s tem znova potrdil že znano ugotovitev, da se najboljša književna dela za mlade mimo vseh ostalih kvalitet, afirmirajo tudi s tem, da ne infantilizirajo sveta in bralčeve zavesti, zato takšne stvaritve lahko pritegnejo vse kategori-

je bralcev. Takšno Horvatovo pojmovanje mladinske književnosti je v veliki meri povezano še z eno bistveno lastnostjo njegove "poetike" v otroški literaturi, to so — dognanost, zrelost in poglobljenost njegove izpovedi. Avtor na tem področju ustvarjalnosti ni infantiliziral svojega književnega jezika ne sloga, ni sledil posnemanju otroške govornice, trdno prepričan, da mora literatura za otroke spregovoriti spontano in iskreno z močjo doživljaja, z veličino ideje. Toda tudi avtorjeve besede morajo polno zazveneti, pa naj izražajo izpoved ali le aforistični povzetek. Zanj je stavek — temelj, ki pripomore k temu, da je avtorjev slog bralcem všeč, da je jasen, čist in prepoznaven. Joža Horvat je prav zato s svojimi deli, ki so le pogojno namenjena mladim, jezikovno ozaveščal svoje bralce, prav do najvišje ravni zavesti o jeziku pa o funkcioniranju izbranega izraza ter to zavest približal svojemu ustvarjalnemu vzgibu in meri: zato pa je dosegel tisto optimalno raven in zrelost književnega izražanja, z njim prekaša in se razlikuje od ostalih na področju hrvaške otroške proze. Rekel bi, da sta njegov jezik in slog tako dognana, kot sta očitna odlika najboljših besednih ustvarjalcev za otroke — naj omenim le najpomembnejše: Ivana Brlić-Mazuranić, Antoin Saint Exupery, Richard Bush.

Sicer pa navajanje Horvatovih del v asociativnem kontekstu s stvaritvami, kot so: *Čudovite zgodbe vajenca Hlapića*, *Povesti iz davnine*, *Mali princ* in *Jonathan Livingston Galeb* nikakor ni naključno in ni vezano le na jezikovno in slogovno sfero teh besedil. Ta dela so namreč svojevrstni prototipi v določenih večplastnih Horvatovih "otroških" romanih, ki so nastali kot inspirirana sinteza dveh značilnih pripovednih tradicij: avtohtone-hrvaške in slovanske pa seveda antologijske svetovne literature in to v širokem razponu, od Andersena do Ivane Brlić, nato pa še sinteza klasične in moderne poetike. Ta sinteza je razvidna v precej trdni narativni in formalni strukturi Horvatove pro-

ze, ki sledi klasičnosti, bogata asociativnost, reflektivnost in liričnost pa so dediščina modernizma. Upoštevajoč raven primerjav, ki sem jih prej navedel, velja omeniti tudi to, da v svojih likih dečkov — zlasti pa je tak njihov predstavnik mali Iteo — ohranja lastnosti vajenca Hlapiča: živahno domišljijo, dobrosrčnost, pogum, upornost, dobroto pa tudi čudežnost in fantastičnost zgodb Ivane Brlić-Mazuranić. Prav kakor preudarna pisateljica, je tudi Horvat v ta svet smiselno vpletel v miselni kontekst ne le navadne zaplete, temveč tudi dramatične in tragične etične in moralne spopade. V tem kontekstu vsekakor moramo omeniti modrost, zrelost iskanja resnice, bistvo stvari — vse to pa simbolizira *Mali princ*, ki s svojo pustolovščino povezuje fantastičnost in realnost: obe komponenti tega dela, torej obe plasti — zasledimo tudi v *Operaciji Stonoga* ter v romanu *Waitapu*. Kakor Jonathan, pogumni letalec, ki preizkuša svojo zmogljivost do skrajnih meja, tvega, da ga bodo prezirali in spodili iz jata, tako tudi Horvat v svojih delih in njihovih likih poveličuje njihovo težnjo k nedosegljivim višavam oziroma daljavam, ne meneč se za prepovedi, slediti psihičnim vzgibom v preizkušnjah človeške zmogljivosti do skrajnih meja. Poveličuje težnjo k resnici in svobodi z željo, da se sanjarjenje uresniči, toda uresničitev naj ohрани njegov čar.

Vse to je kontekst obsežne tradicije, ki jo je Joža Horvat ustvarjalno absorbiral, namreč tradicije, v kateri so že klasiki otroške avanturistične literarne proze — kot so Verne, Stevenson — ali pisatelji, ki so izražali veliko ljubezen do narave, zlasti do morja, prikazali človekov odnos do njega. Horvat ga je nadvse vzljubil, kar se je stopnjevalo v obsedenost, ki je prerasla v strast, z njo je nastala obsežna tematika in kar neizogibno se vsiljuje asociacija na Hemingweja in njegovo delo *Starec in morje*, ki hkrati spodbuja in pojasnjuje globoko povezanost človeka z morjem, ki jo je tako sugestivno opeval že tudi Baudelaire. Horvatova literarna besedila

za otroke sodijo v kontekst njegovega celotnega opusa, ker se pojavljajo kot svojevrstna tematika, zlasti ko teče beseda o morju, pa so filozofsko-estetska ter etična diagonalna in sinteza njegove besedne ustvarjalnosti.

Njegova literarna bera odraža življenje in osebnost tega književnika, ki je vsa leta sledil navidezno dosegljivim zvezdam — vodnicam, pri tem pa doživljal radost zmagoslavja in bridkosti poraza. Kot človek in pisatelj je na lastnih izkušnjah ugotavljal, da sleherno lepoto, strast do nje in vero vanjo — zelo drago plačas: lastni dvomi pa ignoriranje in preziranje v okolju. Toda v nobenem porazu ni omahnil, temveč si je prizadeval spremeniti ga v življenjsko in literarno spoznanje, v spodbudo in v stvaritev. Potemtakem je kar pričakovati, in za Joža Horvata je to zelo značilno — tako v življenju kot v literaturi — da bo spet znova in znova podiral ograje, se požvižgal na prepovedi, premikal ali razmikal stene, da bi videl kaj je onkraj zidov, to, kar z veseljem počno radovedni in pogumni otroci. Mrtvilo življenja, mlakuža duha — ne, s tem se ni mogel sprijazniti: zahrepenel je po novih, širnih obzorjih, verujoč, da se vse, kar si vroče želiš in za kar se nesebično žrtvuješ — da doseči.

Iz življenjskih podatkov je razvidno, da je Horvat rad prekoračil meje — že z drznim nastopom kot srednješolec — skojevec, zato je povsem razumljivo, da je odšel v partizane, kjer se je mudil vsa štiri vojna leta. Zapustil je kolikortoliko varno in lagodno meščansko življenje ter si izbral očitno nasprotje — negotovost, neudobnost in izziv pogumnosti. Kot pripadnik zmagovite generacije je kaj kmalu po končani vojni zamenjal zanos zmagoslavja in romantični idealizem o novi družbi in človeku z odporom do dogmatizma: upiral se mu je ne samo tisti dogmatizem, ki ga je bil importiral informbiro, temveč tudi tisti, ki je našel plodna tla v primitivizmu človekove zavesti in v poenostavljeni podobi sveta in življenja. Tudi sam je plačal davek

nekaterim ideološkimi zmotami, zato se mu je kaj kmalu kot človeku in pisatelju začelo upirati, da bi bil le transmisija tujih idej, želel je biti neodvisen oblikovalec svojih zamisli in stališč do življenja ter z lastno presojo ocenjevati njegove vrednote. V teh okoliščinah si je Horvat izbral naravo, kjer si človek lahko da duška v odporu zoper utesnjenosti urbanega okolja in družbe, ki je njegova tvorba. Naposled si je izbral plovbo kot najizrazitejšo obliko odpora zoper zastajajoči utrip življenja, kot zavesten izziv samemu sebi in tudi drugim: plovba kot izziv in tveganje, pritajen klic davnin, kot priložnost osmisлити pustolovščino – veliko telesno in duševno preizkušnjo.

Zanimivo je vzporedno z njegovim življenjepisom slediti literarni dejavnosti. Že Horvatov *Sedmi b* je bil svojevrsten manifest protestne književnosti, manifestacija povsem osebne literarne optike. V njegovih delih z vojno tematiko je ta osebni zorni kot še zlasti poudarjen v dokumentarno-tragični viziji in v tem slogu je napisana Horvatova antologijska vojna proza – *Zapis o smrti Petra Arbutine*, ki prav gotovo sodi med najpretnostnejše zapise s to temo. Njegova osebna optika je poudarjena v humoristični diagonali v antiherojski in proti - vojni romaneskni kompoziciji, kakršen je *Maček pod šlemom*, napisan v Horvatovi značilni sintezi tragičnega in komičnega. Ta vsebinska in stilna polarizacija je indikacija psihične dinamike Horvatove osebnosti, ki jo je roman *Niti sanje niti resničnost* temeljito osvetlil: subtilni ustvarjalec, kar se kaže v odnosu do narave in človekove duševnosti. Horvat je tako z izbiro lovskega žanra – napisal je idilično pastoralni roman o podeželskem okolju – očitno izstopal od prevladajoče poetike tistega obdobja, (začetek šestdesetih let!) od vrste književnih del, ki so urbano-psihološko ali analitično-modernistično obravnavala vojno tematiko.

Horvat se v književnosti nikakor ni sprijaznil le z enim tipom, žanrom ali slogom, kar se odraža v izbiri tematike, zvr-

sti in jezika: prav gotovo je iskal samega sebe, svoj izraz, svojo literarno pot, bil pa je tudi nezadovoljen z doseženim, ker je želel, da ne bi na tej ravni nadaljeval in se ponavljal. V teh okoliščinah je bilo pričakovati, da je avtor izbral potopis kot svojo novo literarno obliko. Potopis, prikazan v *Besi*, je osvetlil značilnosti te zvrsti kot originalno sintezo dnevnika, dokumentarne proze, liričnega zapisa in meditacije. V tem času bi naj Horvatovo že prej izbrano scenaristično prozo uporabili kot predlogo za film "Ciguli-miguli", ki pa je bil prepovedan, kar je opozorilo na avtorjevo izredno kritično-satično prikazovanje življenja: nekdanji politični komisar je zabredel v težave z uradno politiko zaradi hudih nespornostnih glede tedaj še veljavnih idej dogmatične sorealistične poetike.

Vsekakor lahko trdimo, da se je Horvat odločil izbrati otroški roman zaradi iskanja novih oblik in literarnih izkušenj. Avtor je v svojih najnovejših delih upodobil osnovne poteze svoje osebnosti in življenjske motive ravnanj v konkretni in jasni ideji, da je potrebno na poti do cilja iskati izza črte obzorja, izkoristiti človekovo zmogljivost do skrajnih meja, da bi dosegli usodne mejnike našega življenja – pa čeprav bi bili le simboli – ter biti pripravljeni na sleherni ceno, ne oziraje se na izid. Horvat je v delu *Operacija – Stonoga*, v tej izredno svojevrstni sintezi pustolovskega in političnega, kot upanje ponudil utopijo o sanjah in o svetu na čudovitem otoku, ki ga sploh ni. Roman Waitapu je bajka in legenda, v njem je avtor osvetlil globlji smisel in nagib slehernega človekovega iskanja. Sicer pa v obeh primerih Horvatovi literarni junaki morajo, da bi dosegli svoj plemeniti cilj, prestopiti iz sveta resničnosti v svet svoje fikcije: avtorjeva zasluga pa je, da bralec odobrava junakovo odločitev, ki ga je ohrabrila, in opravičuje izbiro, ravnanje in motivacijo njegovega dejanja. Njegove stvaritve odlikujeta moč imaginacije in izrazne sugestivnosti: bralec vse to z radovednostjo sprejema, vznemirjen spremlja

